

مناسب‌سازی مبلمان‌های شهری

متناسب با نیازهای معلولان و جانبازان

(مورد مطالعه: خیابان‌های فردوسی و آیت‌الله حیدری شهر ایلام)
(صص: ۱۱۱-۱۳۰)

محمد رضا ملکی*

محمد شوهانی**

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۱۲/۰۹

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۲/۱۱/۰۶

چکیده

در یکی دو دهه‌ی اخیر، تحولات اجتماعی و فرهنگی جامعه سبب شده که اشخاص معلول به میزان قابل توجهی جذب جامعه شوند؛ اما وجود برخی موانع به ویژه موانع عرصه‌ی برنامه‌ریزی شهری و شهرسازی باعث شده که بسیاری از فضاها‌ی شهری، فاقد شرایط لازم برای حضور این قشر در جامعه باشد. هدف از تحقیق حاضر، بررسی و ارزیابی مبلمان و تجهیزات شهری است و سعی شده ضمن تعریف مبلمان شهری و اهداف طراحی آن به نارسایی‌ها و کمبودهای مبلمان شهری ویژه‌ی معلولان در شهر ایلام پرداخته شود. این پژوهش با روش مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی و با استفاده از شیوه‌ی مشاهدات میدانی و مصاحبه انجام شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که محدوده‌ی مورد مطالعه (مرکز شهر ایلام)، شرایط بحرانی و مشکلات زیادی در حوزه‌ی مبلمان و تجهیزات شهری دارد.

کلمات کلیدی: مبلمان شهری، معلولان و جانبازان، شهر ایلام.

* کارشناسی ارشد معماری، گروه معماری واحد علوم تحقیقات ایلام، دانشگاه آزاد اسلامی ایلام و نویسنده‌ی مسئول m.maleki00@yahoo.com

** دکتری برنامه‌ریزی شهری و مدرس دانشگاه mohammad.shouhani@gmail.com

مقدمه و بیان مسأله

شهر یک اثر هنری بزرگ است که آفرینندگانی به وسعت خود و به تعداد جمعیتش دارد. هدف غایی یک شهر ایجاد محیطی خلاق و پرورنده، برای مردمی است که در آن زندگی می‌کنند. چنین محیطی با گوناگونی بسیار، آزادی انتخاب به افراد می‌دهد و زمینه‌ی خلاقیت آنان را فراهم می‌آورد. فضای شهر حداکثر ارتباط را با مردم و زیست‌گاه پیرامونشان برقرار می‌سازد و امکانات مناسب برای در اختیار گذاردن تمام این‌ها در دست دارد. در فضای میان ساختمان‌ها و بناها، عناصر مکملی نیاز است تا زندگی شهری را سامان بخشد، تجهیزاتی که همچون اثاث یک خانه، امکان زندگی را در فضای محصور میان سنگ و بتن و شیشه فراهم آورد. این اجزاء جریان حرکت، سکون، تفریح و اضطراب را در شهر تنظیم می‌کنند و به آن روح می‌بخشند. تجهیزات یا مبلمان شهری، خیابانی یا فضای باز اصطلاحات رایج این تسهیلات و امکانات هستند. تصویر شماره‌ی (۱) نمونه‌ی مبلمان شهری نوین (نیمکت‌های چندمنظوره) را نشان می‌دهد.

تصویر شماره‌ی (۱): نمونه‌ی مبلمان شهری مدرن «نیمکت‌های چندمنظوره». منبع: <http://dornob.com>

یکی از مهم‌ترین مشکلات فضاهای شهری کشور، نامناسب بودن فضاهای آن‌ها در ارتباط با اشخاص معلول می‌باشد. این مهم هم در حوزه‌ی کالبدی و هم در حوزه‌ی رفتاری قابل ملاحظه است. اولی ناشی از نتایج برنامه‌ریزی شهری غیر صحیح و اقدامات عملی شهرسازانه و دومی پیامد رفتار اجتماعی - فرهنگی ناشی از آن است (اقبالی، ۱۳۸۵: ۱). آن بخش از جامعه که به سبب ناتوانی جسمی - حرکتی عملاً از استفاده از فضاهای شهری محروم شده است، علت را نه در «معلول بودن شهر» که در «معلول بودن خویش» جستجو می‌کند و خود را از نزدیک شدن به فضاهای شهری باز می‌دارد (قائم، ۱۳۶۷: ۱). آن‌چه در دانش برنامه‌ریزی شهری برای فضاهای شهری ارزش می‌باشد، نقش اجتماعی و تعاملی است که این فضا در زندگی جمعی شهروندان ایفا می‌کند (پاکزاد، ۱۳۸۳: ۹-۱۰). تأمین شرایط زندگی از مهم‌ترین عوامل جذب معلولان در جامعه به شمار می‌رود. این مهم تنها از طریق مناسب‌سازی فضاهای شهری و به‌ویژه مبلمان آن امکان‌پذیر است (تاج‌الدینی و موسوی، ۱۳۸۵: ۳).

در ایران لزوم تعریف مناسب‌سازی فضاهای شهری و خدمات رفاهی برای جانبازان و معلولان ضروری به نظر می‌رسد؛ زیرا در شهرها، وضعیت خیابان‌ها، پیاده‌روها، اماکن عمومی، فضاهای رفاهی، سرویس‌های بهداشتی عمومی، وسایل حمل و نقل درون شهری و برون شهری و غیره به گونه‌ای هستند که امکان استفاده برای معلولان و جانبازان فراهم نمی‌نمایند (مرادی و صالحی، ۱۳۸۵: ۶۳).

شهرستان ایلام به مرکزیت شهر ایلام، در سال ۱۳۰۸ شمسی در خاور و شمال خاوری ده بالا و در منطقه‌ای که حسین‌آباد (منسوب به حسین قلی خان والی) نامیده می‌شد، در جوار ساختمان‌های به جا مانده از والی، بنا گردید و با توجه به سابقه‌ی تاریخی منطقه و تصویب فرهنگستان ایران، ایلام نامیده شد (یعقوبی، ۱۳۸۹، ۱۳۴-۱۳۸). با گذشت قریب به هشت دهه از آغاز شهرنشینی ایلام می‌توان گفت که در هفت دهه‌ی آن، شهر دارای رشد و توسعه‌ی آرام و در یک دهه‌ی اخیر دارای رشد جهشی فزاینده‌ای بوده است. این رشد سریع و بدون برنامه موجب گردید توزیع مبلمان‌های شهری مطابق با این توسعه پیش‌نبرد و در بیشتر مناطق شهر شاهد کمبود یا نبود تجهیزات و مبلمان‌های شهری باشیم. هم‌چنین، از آن تعداد تجهیزات موجود نیز تعداد بسیار اندکی قابلیت استفاده برای معلولان و جانبازان دارد. با توجه به اهمیت موضوع، در این پژوهش به یکی از مهم‌ترین نیازهای معلولان و جانبازان در شهرستان ایلام؛ یعنی مبلمان و تجهیزات شهری پرداخته می‌شود.

اهمیت و ضرورت پژوهش

دنیای امروز که در طول قرون متمادی از اصل و نهاد طبیعی خود دور افتاده و غرق در مصنوعات دست بشر است، دنیایی است که برای بیشتر انسان‌های سالم ساخته شده است؛ حال آن‌که ما معتقد به تساوی حقوق انسان‌ها در تمامی زمینه‌ها هستیم. بحث بر سر تساوی حقوق افراد معلول و جانباز، بدین معناست که معلولان و جانبازان مانند دیگر افراد جامعه از امکانات و تسهیلات موجود در فضاهای عمومی شهری برخوردار باشند. هنگامی که معلول یا جانباز به علت موانع معماری و شهرسازی و بافت خاص شهر نمی‌تواند در سطح شهر حرکت کند و از فضاهای شهری استفاده نماید، حقوق اولیه‌ی وی سلب می‌شود؛ و در نتیجه، با افراد عادی مساوی نخواهد بود (بزی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۰۶).

طبق آمارهای رسمی کشور در سال ۱۳۹۰، تعداد معلولان کشور یک میلیون و ۱۷ هزار و ۶۵۹ نفر؛ یعنی حدود ۱۰ درصد جمعیت کشور بوده است. در استان ایلام نیز ۸ هزار و ۲۸۳ نفر معلول وجود داشته است (سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۰). در کشور ما به ویژه شهر ایلام که بخشی از افراد آن را معلولان تشکیل می‌دهند و تعداد زیادی از آنان جانباز جنگ تحمیلی هستند، ضرورت توجه به مناسب‌سازی فضاهای شهری عمومی و به ویژه مبلمان و تجهیزات شهری مرتبط با آن دو چندان می‌شود.

اهداف تحقیق

- شناخت مبلمان‌های شهری و انواع آن؛
- لزوم طراحی مبلمان‌های شهری؛
- بررسی و ارزیابی مبلمان و تجهیزات شهری ایلام با توجه به نیازهای معلولان و جانبازان.

پیشینه‌ی تحقیق

اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر در سال ۱۹۲۴ میلادی علاوه بر پوشش همه‌ی انسان‌ها، دامنه‌ی نگاه انسانی به افراد معلول را گسترش داد. سازمان ملل متحد قوانین فرصت‌های برابر برای افراد معلول را در سال ۱۹۹۴ میلادی تصویب کرد و چارچوب‌های بین‌المللی توسط مدافعان حقوق بشر و قانون‌گذاران برای حل مسأله‌ی ناتوانان و معلولان در آن لحاظ شد و دستورالعمل‌هایی را برای هدایت برنامه‌های مربوط به دسترسی برابر برای همه‌ی افراد ارابه‌گرد (Stanberry and Hugo, 2000: 3). در این راستا، مؤسسه‌های خیریه و وام‌دهنده مانند بانک توسعه و بانک جهانی در پیشرفت و حل مسائل و مشکلات معلولان و ناتوانان و مطرح کردن سیاست‌های مربوط به سیستم حمل‌ونقل به‌ویژه پروژه‌های مختلف شهری نقش قابل توجهی داشته‌اند. البته، این فرایند توسط سازمان‌های جهانی از جمله سازمان‌هایی در بریتانیا و سوئد ادامه یافت (Inter American Development Bank, 2001: 2).

در کشورهای در حال توسعه، تدارک خدمات برای افراد معلول و ناتوان هنوز هم تا حد زیادی تابع دولت و جامعه‌ی مدنی است. رویکرد حقوق بشر به معلولان و ناتوانان مانند هر شهروند عادی است که حق دارد از فرصت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی موجود در جامعه بهره‌مند گردد. هر چند این فرایند به آرامی از سوی برخی از جوامع در حال توسعه پذیرفته شده است؛ باز این مهم نسبت به کشورهای توسعه‌یافته بسیار کمتر صورت پذیرفته است. برخی از کشورهای در حال توسعه به‌ویژه آمریکای لاتین و آسیا روش‌هایی را در ارتباط با این رویکرد؛ یعنی پذیرفتن معلولان و ناتوانان در جامعه‌ی مدنی و مناسب‌سازی فضاهای شهری و سیستم حمل و نقل شهری در پیش گرفته‌اند (DFID, 2000: 5). برخی از این موارد مهم در گام نخست، مربوط به بهبود تحرک و دسترسی معلولان و ناتوانان به فضاهای شهری هستند.

در کشور ما نیز پس از جنگ تحمیلی و افزایش تعداد معلولان و جانبازان، رفته‌رفته بیشتر سازمان‌ها و مراکز دست‌اندرکار کشور، برنامه‌ریزی و مکان‌یابی صحیح مبلمان شهری را به عنوان راهبردی قطعی برای ایجاد محیطی پایدار، مناسب و منطبق بر شرایط بومی در نظر

گرفتند. ایجاد رشته‌ها و گرایش‌های برنامه‌ریزی و طراحی شهری در دانشگاه‌ها و متعاقباً نگارش پایان‌نامه‌ها و مقالات پژوهشی و کاربردی محققان از یک سو و برگزاری همایش‌ها و کنفرانس‌های متعدد سازمان‌ها از سوی دیگر، به تحقق بیشتر این مناسب‌سازی محیط شهری منجر شد. البته، می‌توان برگزاری «همایش ملی مناسب‌سازی محیط شهری» در سال ۱۳۸۵ را گامی بزرگ و مثبت در این راستا ارزیابی کرد.

سؤالات تحقیق

در این مطالعه سعی شده است به سؤالات زیر پاسخ مناسبی داده شود:

۱. مبلمان شهری چیست و هدف از طراحی آن چه می‌باشد؟
۲. تا چه میزان مبلمان و تجهیزات شهری ایلام با نیازها و توانایی‌های معلولان و جانبازان مطابقت دارد؟
۳. برای دستیابی به وضعیت ایده‌آل و ارتقای کیفیت محیط شهری ایلام در راستای بهره‌برداری مناسب معلولان، باید چه تدابیری اندیشید؟

روش تحقیق

در این پژوهش تلاش می‌شود با روش توصیفی و تکیه بر شیوه‌ی مرور متون و منابع و مطالعات کتابخانه‌ای به تعریف مبلمان‌های شهری، هدف از ساخت این تجهیزات و انواع آن پرداخته شود. سپس با استفاده از شیوه‌ی مطالعات میدانی، مبلمان‌های شهری منطقه‌ی مورد مطالعه اعم از ایستگاه اتوبوس، صندوق صدقات، صندوق پستی، تلفن‌های عمومی، کیوسک روزنامه‌فروشی و غیره مورد بررسی قرار می‌گیرد. در انتهای مقاله و در قسمت نتیجه‌گیری نیز سعی خواهد شد راهکارهایی در راستای بهبود وضع موجود ارائه گردد.

تعریف مبلمان شهری

مبلمان شهری به مجموعه‌ی وسیعی از وسایل، اشیاء، دستگاه‌ها، نمادها، خرده بناها، فضاها و عناصری گفته می‌شود که جهت ایجاد آسایش، حفاظت، زیبایی، راحتی، راهنمایی و غیره به کار گرفته می‌شود و چون در شهر و خیابان و در مجموع، در فضای باز نصب شده‌اند و استفاده عمومی دارند، به این اصطلاح معروف شده‌اند. مجموعه‌ی مذکور سه دسته‌ی عمده هستند:

الف) تجهیزات کاربردی شهری با زیر مجموعه‌هایی از قبیل:

- تعیین جهت و ارایه‌ی اطلاعات مانند: تابلوهای راهنما، نام‌گذاری‌ها و ...؛
- ارایه‌ی مقررات مانند: تابلوهای راهنمایی و رانندگی، تابلوهای اخطار و ...؛
- ارایه‌ی کالا و محصولات مانند: کیوسک‌های روزنامه، صندوق پست و ...؛
- مبلمان ثابتی مانند: پارکومرها، تقویم‌ها و ... .

تصویر شماره (۲) نمونه‌ای از تجهیزات کاربردی شهری را نشان می‌دهد.

منبع: نگارندگان مقاله

ب) تجهیزات ایمنی و آسایش شهری با زیر مجموعه‌هایی از قبیل:

- استراحت‌گاه و پناه‌گاه مانند: نیمکت‌ها، آلاچیق‌ها و ...؛
- حفاظتی مانند: نرده‌ها، حصارها، جداکننده‌ها و ...؛
- تفریحی مانند: وسایل بازی کودکان، وسایل ورزشی و ...؛
- روشنایی.

تصویر شماره (۳) نمونه‌ای از تجهیزات ایمنی و آسایش شهری را نشان می‌دهد. منبع: <http://dornob.com>

ج) تجهیزات زیباسازی فضای شهری با زیر مجموعه‌هایی از قبیل:

- وسایل فرهنگی مانند: مجسمه‌ها، المان‌ها و ...
- فضای سبز مانند: باغچه‌ها، گلدان‌ها، پارک‌ها و ...

تصویر شماره (۴) نمونه‌ای از تجهیزات زیباسازی فضای شهری را نشان می‌دهد.

تصویر شماره (۴): نمونه‌ای از تجهیزات زیباسازی فضای شهری. منبع: نگارندگان مقاله

هدف از طراحی مبلمان‌های شهری

اهداف اصلی برنامه‌ریزی شهری، سلامت، آسایش و زیبایی است؛ بنابراین، دستیابی به هر سه مورد در شمار توجه به طراحی دل‌پذیر شهری منظور دقت و حوصله و برنامه‌ریزی صحیح مبلمان شهری است (زنگی آبادی، ۱۳۸۳: ۱۳). تجهیزات و مبلمان شهری جزء لاینفک فضای شهر است و شناخت کامل شهر را امکان‌پذیر می‌سازند (پیرموره، ۱۳۷۳: ۲۶). طراحی و جانمایی صحیح هر یک از اجزای مبلمان شهری می‌تواند در برقراری ارتباط میان شهروندان و فضای شهری جهت آرامش و آسایش مردم تأثیرگذار باشند. از این رو، شکل، رنگ، بافت، پوشش و اتصالات، مواد مصرفی مبلمان شهری و جانمایی و تطابق آن‌ها با محیط پیرامون، ایمنی و توجه به گروه‌های سنی مختلف استفاده‌کننده به ویژه معلولان از اهمیت زیادی برخوردار است (ملک، ۱۳۸۵: ۶-۷). در مجموع، هدف از طراحی و

ارایه‌ی مبلمان شهری برای شهروندان به قرار زیر است:

- ارتقای کیفیت خدمات عمومی شهری و ایجاد سرزندگی در شهروندان؛
- ایجاد میل و انگیزه در شهروندان در راستای بهسازی محیط شهری؛
- هویت بخشی به فضاهای مختلف شهری؛
- رعایت اصل پیاده گستری؛
- ایجاد یکپارچگی در سطح شهر در عین تنوع فرم.

مبلمان‌های شهری و معلولان

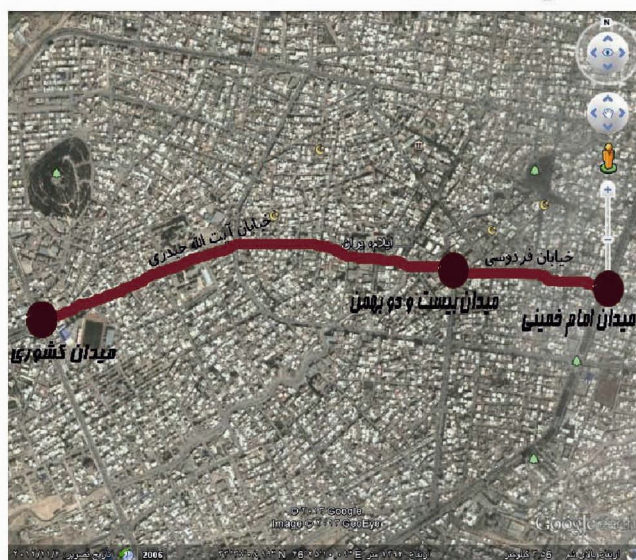
مناسب‌سازی فضاهای شهری بستر کالبدی در راستای رسیدن به فرصت‌های برابر همه‌ی افراد و اقشار جامعه به منظور حرکت در سطح شهر و دسترسی هر فرد به تمامی فضاهای شهری، از ضروریات رشد و توسعه‌ی جامعه می‌باشد (تقوایی و مرادی، ۱۳۸۴: ۹). به طور کلی، بین انسان و محیط و فضاهای پیرامون او، هم به صورت ناقص و هم به صورت کامل در شکل‌های مختلف فردی، اجتماعی، موقتی و دائم ارتباط برقرار است (Oliver, 1975: 22). دسترسی معلولان به بناها و تجهیزات شهری، شبکه‌ی حمل و نقل، مراکز تفریحی و سایر کاربری‌های متنوع شهری، نه تنها موجب می‌شود از استعدادها و نیروهای آنان استفاده‌ی مفید به عمل آید، که نوعی پیشگیری از وقوع معلولیت‌های جدید نیز به شمار می‌آید (بابایی اهری، ۱۳۷۳: ۶). مناسب‌سازی فضاهای شهری و بهبود قابلیت دسترسی و تحرک افراد معلول در کاهش فقر بسیار مهم است. تمامی افراد معلول در کشورهای در حال توسعه به ویژه کشور ما، از میزان بالای شیوع فقر و عدم دسترسی به فرصت‌های برابر اجتماعی و اقتصادی و به تبع آن، نامناسب بودن فضاهای شهری رنج می‌برند. فضاهای عمومی مهم‌ترین فضاهای شهری‌اند که همواره شاهد بیشترین حجم استفاده‌کننده بوده و به عنوان مهم‌ترین بخش شهر به عمده‌ترین نیازهای شهروندان در ابعاد مختلف پاسخ می‌دهند. فضاهای عمومی به عنوان بستر کالبدی حیات مدنی تبلور می‌یابند (حبیبی، ۱۳۸۴: ۱۱-۱۲).

شهر فقط محل سکونت دسته‌ای از افراد و مرکز قراردادهای نیست، بلکه متشکل از روحيات، افکار، آداب و رسوم، معتقدات و احساسات خاص همه‌ی افراد است (moeis, 1968: 9-10). پس از جنگ دوم جهانی توجه به شرایط و وضعیت معلولان جسمی و حرکتی در فضاهای عمومی شهری و پاسخ به خواسته‌ها و نیازهای آنان در کشورهای توسعه یافته و پیشرفته و در کشور ما پس از جنگ تحمیلی شدت بیشتری یافت و کارشناسان، مهندسان و برنامه‌ریزان شهری به این مسأله توجه خاصی کردند که در ترسیم فضای شهری به مسائل و شرایط معلولان به عنوان قشری از جامعه موثر بود (نصرآبادی، ۱۳۸۲: ۲۴).

یافته‌های تحقیق

برای ارزیابی میزان مناسب بودن مبلمان و تجهیزات شهری برای معلولان و جانبازان در شهر ایلام، حد فاصل سه میدان مهم شهر؛ یعنی میدان امام خمینی (ره)، میدان ۲۲ بهمن و میدان کشوری (خیابان فردوسی و خیابان آیت‌الله حیدری) انتخاب گردیده و مورد بررسی قرار گرفته است. مناطق مورد نظر به صورت نمونه‌گیری مکانی و بر مبنای نیاز بیشتر معلولان (با توجه به رفت‌وآمد بالای جامعه‌ی آماری) انتخاب شده‌اند. تصویر شماره‌ی (۵) محدوده‌ی مورد مطالعه را به وضوح نشان می‌دهد.

تصویر شماره‌ی (۵): محدوده‌ی مورد مطالعه. منبع: Google Earth

۱) تلفن‌های عمومی

یکی از وسایلی که برای برطرف کردن نیازهای فوری زندگی روزمره می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد و از رفت‌وآمد اضافی جلوگیری کند، تلفن است. معلولان و جانبازان به دلیل شرایط خاص جسمانی و محدودیت حرکتی، بیش از بقیه مردم به تلفن احتیاج دارند؛ اما متأسفانه به علت کمبود تسهیلات و امکانات، این وسیله ارتباطی، در سطح فضاهای شهری ایلام برای معلولان قابل استفاده نیست. در این مطالعه تعداد تلفن‌های عمومی، ارتفاع تلفن از خیابان، فضای داخلی باجه و ارتفاع دستگاه تلفن از کف باجه مورد بررسی قرار گرفته است. توزیع و پراکندگی تلفن‌های موجود در منطقه مورد مطالعه در جدول شماره ۱ (۱) آمده است. مهم‌ترین مشکلات معلولان و جانبازان در زمینه استفاده از تلفن‌های عمومی در سطح شهر ایلام و به خصوص منطقه مورد مطالعه، مکان یابی و جانمایی نامناسب باجه و نصب دستگاه تلفن در ارتفاع زیاد نسبت به کف باجه می‌باشد که در تصویر شماره ۶ (۶) مشاهده می‌گردد. در محلی که تعدادی اتاقک تلفن عمومی نصب شده است، باید حداقل یک تلفن عمومی قابل دسترس برای اشخاص استفاده‌کننده از صندلی چرخدار اختصاص داده شود، در حالی که در منطقه مورد مطالعه شاهد آن نبودیم.

محدوده	میدان امام خمینی	خیابان فردوسی	میدان ۲۲ بهمن	خیابان آیت‌الله حیدری	میدان کشوری
تعداد	۲	۰	۷	۸	۲
جمع کل	۱۹				

جدول شماره ۱ (۱): نحوه توزیع و پراکندگی تلفن‌های عمومی در منطقه مورد مطالعه. منبع: نگارندگان مقاله

تصویر شماره ۶ (۶): جانمایی نامناسب ارتفاع زیاد دستگاه تلفن از کف باجه، میدان ۲۲ بهمن. منبع: نگارندگان مقاله

۲) صندوق‌های پستی

عمده‌ترین مشکلات معلولان و جانبازان در وهله‌ی اول تعداد بسیار اندک صندوق‌های پستی و در وهله‌ی بعد، کمبود فضای کافی جلوی صندوق‌ها و جانمایی نامناسب آن می‌باشد. توزیع و پراکندگی صندوق‌های پستی موجود در منطقه‌ی مورد مطالعه در جدول شماره‌ی (۲) آمده است. تصویر شماره‌ی (۷) نیز نمونه‌ای از صندوق‌های پستی موجود می‌باشد.

محدوده	میدان امام خمینی	خیابان فردوسی	میدان ۲۲ بهمن	خیابان آیت‌الله حیدری	میدان کشوری
تعداد	۰	۱	۰	۱	۱
جمع کل	۳				

جدول شماره‌ی (۲): نحوه توزیع و پراکندگی صندوق‌های پستی در منطقه مورد مطالعه. منبع: نگارندگان مقاله

تصویر شماره‌ی (۷): موقعیت نامناسب صندوق پستی، خیابان فردوسی. منبع: نگارندگان مقاله

۳) صندوق‌های صدقات

توزیع صندوق‌های صدقات در منطقه‌ی مورد مطالعه هیچ اصول و برنامه خاصی ندارد و در بیشتر موارد به فاصله کمتر از ۲۰ متر، ۳ یا ۴ صندوق صدقات نصب گردیده است که بیشتر آن‌ها دارای جانمایی نامناسب هستند. در بیشتر موارد، در کنار جوی آب نصب شده‌اند و عملاً از یک طرف آن استفاده می‌شود. هم‌چنین، بلند بودن ارتفاع آن از سطح پیاده‌رو برای استفاده‌ی اشخاص معلول دارای صندلی چرخدار نامناسب می‌باشد. توزیع و پراکندگی صندوق صدقات موجود در منطقه‌ی مورد مطالعه در جدول شماره‌ی (۳) آمده است.

محدوده	میدان امام خمینی	خیابان فردوسی	میدان ۲۲ بهمن	خیابان آیت‌الله حیدری	میدان کشوری
تعداد	۵	۱۴	۱۰	۳۹	۲
جمع کل	۷۰				

جدول شماره‌ی (۳): نحوه توزیع و پراکندگی صندوق صدقات در منطقه مورد مطالعه. منبع: نگارندگان مقاله

تصویر شماره ۸: نمونه‌ای از جانمایی نامناسب صندوق صدقات، میدان ۲۲ بهمن. منبع: نگارندگان مقاله

۴) باجه‌های روزنامه‌فروشی

بلند بودن ارتفاع باجه جهت استفاده‌ی معلولان، از جمله مشکلات دیگر به شمار می‌آید که در تصویر شماره‌ی (۹) مشاهده می‌شود. هم‌چنین، توزیع و پراکنندگی باجه‌های روزنامه‌فروشی موجود در منطقه‌ی مورد مطالعه در جدول شماره‌ی (۴) آمده است.

محدوده	میدان امام خمینی	خیابان فردوسی	میدان ۲۲ بهمن	خیابان آیت‌الله حیدری	میدان کشوری
تعداد	۰	۲	۲	۸	۱
جمع کل	۱۳				

جدول شماره‌ی (۴): نحوه‌ی توزیع باجه‌های روزنامه‌فروشی در منطقه مورد مطالعه. منبع: نگارندگان مقاله

تصویر شماره‌ی (۹): ارتفاع زیاد باجه‌ی روزنامه‌فروشی، خیابان فردوسی. منبع: نگارندگان مقاله

۵) ایستگاه اتوبوس

در هیچ کدام از ایستگاه‌های موجود در منطقه‌ی مورد مطالعه مشاهده نگردید که معلول جسمی بر روی صندلی چرخدار بتواند از اتوبوس استفاده نماید. وجود وسایل حمل و نقل عمومی قابل استفاده برای معلولان، توان آن‌ها را به اشتراک در امور اجتماعی بیشتر و از انزوایی که بدان گرفتار شده‌اند به تدریج خارج می‌کند. رعایت این مسأله، دیگر افراد جامعه را نیز نسبت به مشکلات معلولان آگاه می‌نماید. مهم ترین مشکلات معلولان در این زمینه، اول وجود اختلاف سطح بین پیاده‌رو و اتوبوس است؛ دوم عدم پیش‌بینی محل به خصوصی برای قرارگیری معلولان روی صندلی چرخدار در وسایل نقلیه عمومی است. تصویر شماره‌ی (۱۰) گویای این موضوع می‌باشد.

تصویر شماره‌ی (۱۰): ایستگاه اتوبوس واقع در خیابان آیت‌الله حیدری. منبع: نگارندگان مقاله

۶) سطوح شیب‌دار

معمولاً ارتباط‌های عمودی در فضاهای ساخته شده‌ی شهری، به‌ویژه اماکن و ساختمان‌های عمومی به وسیله‌ی پله انجام می‌شود. روشن است معلولان و جانبازانی که از صندلی چرخدار استفاده می‌نمایند، نمی‌توانند از این پله‌ها استفاده کنند برای این که جابه‌جایی عمودی معلولان و جانبازان روی صندلی چرخدار مانند افراد عادی صورت پذیرد، باید از سطوح شیب‌دار استفاده کنند. سطوح شیب‌داری که برای پاسخ‌گویی نیازهای معلولان و جانبازان، دارای عرض، طول، شیب، نرده و دستگیره‌های مناسب و استاندارد باشند.

با ارزیابی که از سطوح شیب‌دار در فضاهای عمومی شهر ایلام صورت پذیرفت، عمده‌ترین و مهم‌ترین مشکل معلولان و جانبازان، در نود درصد، نبود سطوح شیب‌دار (رَمپ) جلوی ادارات و بانک‌ها و مراکز تجاری می‌باشد و در ده درصد باقی‌مانده که سطوح شیب‌دار دارند، شیب بیش از اندازه عملاً آن را غیر قابل استفاده نموده است. سایر مشکلات معلولان و جانبازان عبارتند از: کم‌عرض بودن سطوح شیب دار، لغزنده بودن سطح رَمپ، نبود میله‌ی دست‌گردد در طرفین سطح شیب‌دار. تصویر شماره‌ی (۱۱) عدم رعایت ضوابط معلولان در ورودی ادارات، بانک‌ها و مراکز خرید را نشان می‌دهد.

تصویر شماره‌ی (۱۱): عدم اجرای رمپ با شیب استاندارد در ورودی ادارات، بانک‌ها و ... منبع: نگارندگان مقاله

۷) دستگاه‌های عابربانک

در منطقه‌ی مورد مطالعه ۳۴ بانک وجود داشته است که تعداد ۳۲ بانک آن دارای دستگاه خودپرداز بوده‌اند. این تعداد برای استفاده‌کنندگان عادی آن و نه معلولان حرکتی، بسیار قابل قبول است. مهم‌ترین مشکلات معلولان حرکتی در استفاده از دستگاه‌های خودپرداز، در مرحله‌ی اول، ارتفاع زیاد دستگاه از سطح زمین و در مرحله‌ی دوم نبود رمپ مناسب برای استفاده آنان می‌باشد.

تصویر شماره‌ی (۱۲) ارتفاع زیاد دستگاه خودپرداز از سطح زمین و هم‌چنین، نبود رمپ مناسب جهت دسترسی معلولان به دستگاه عابربانک را نشان می‌دهد.

تصویر شماره‌ی (۱۲): ارتفاع زیاد دستگاه‌های خودپرداز از سطح زمین و نبود رمپ مناسب. منبع: نگارندگان مقاله

۸) وسایل و تجهیزات استراحت

استراحت برای معلولان و سالمندان هنگامی که جابه‌جا می‌شوند و تحرک دارند، لازم و ضروری است. باید حداکثر فاصله‌ی میان دو مکان استراحت ۲۰۰ متر باشد (ضوابط و مقررات شهرسازی و معماری برای معلولان جسمی - حرکتی، ۱۳۸۱: ۱۸). از آن‌جا که عمل نشستن و برخاستن برای معلولان و جانبازان دشوار است، لازم است نیمکت‌هایی نصب شوند که سطح آن‌ها ۴/۰ متر از زمین فاصله داشته باشد و روی آن‌ها گودی چندانی نداشته باشد. در مرکز شهر، ایستگاه‌های اتوبوس، فضاهای سبز و سایر مکان‌های موجود در فضاهای شهری، وسایل استراحت نصب گردد. نیمکت‌ها و صندلی‌ها در ارتفاع تقریباً ۷۰ سانتیمتری زمین، تکیه‌گاه داشته باشند. محل نیمکت‌های استراحت را می‌توان با بلندتر ساختن از سطح پیاده‌روها (که با پا حس می‌شود) مشخص کرد (بابایی اهری، ۱۳۷۳: ۴۵).

طبق مطالعات میدانی و بررسی‌های به عمل آمده، مشکلات معلولان و جانبازان در ارتباط با وسایل و اثاثیه‌ی استراحت در فضاهای نمونه، کمبود یا عدم وسایل استراحت، نیمکت و صندلی استاندارد با معیارهای جهانی در فضاهای شهری به ویژه در مرکز شهر ایلام از مهم‌ترین مسایل و مشکلات این قشر است. ارتفاع نامناسب نیمکت، غیر استاندارد بودن نیمکت به لحاظ طراحی، عدم نیمکت در بیشتر پیاده‌روها از دیگر مشکلات موجود فضاهای شهری است. البته، در منطقه‌ی مورد مطالعه فقط در محدوده‌ی جلوی ورزشگاه تختی واقع در خیابان آیت‌الله حیدری چند نیمکت جهت استراحت مشاهده گردید که این تعداد با در گرفتن طول مسیر خارج از حد استاندارد می‌باشد.

تصویر شماره‌ی (۱۳) فقدان وسایل استراحت به ویژه نیمکت در پیاده‌روها را نشان می‌دهد.

تصویر شماره‌ی (۱۳): عدم وسایل استراحت به ویژه نیمکت در پیاده‌روها، خیابان فردوسی. منبع: نگارندگان مقاله

۹) پیاده‌روها

پیاده‌روها از مهم‌ترین شبکه‌های دسترسی شهری هستند که باید از نظر سهولت در حرکت، نقاط مکث و دید و گریز، بدون مانع باشند. به اعتقاد کارشناسان این امر برای حرکت و رفت و آمدی آسان هنگام طراحی و اجرای شبکه‌ی عابر پیاده، عرض پیاده‌رو، جنس، کف و شیب

آن باید به گونه‌ای طراحی و ساخته شود که رضایت عابران را در پی داشته باشد؛ بنابراین، معضلات اصلی پیاده‌روها عبارتند از: اختلاف سطح و معارض‌های فیزیکی در مسیر شیب‌های نامناسب و غیراستاندارد، عدم استفاده از کف‌پوش‌های مناسب از نظر فنی و فقدان زیرسازی لازم، نداشتن روشنایی مناسب در شب، نبود تجهیزات و مبلمان شهری مناسب، آسیب‌های ناشی از حفاری‌های تأسیساتی، شیب‌های عرضی نامناسب، مسائل زیست‌محیطی و انباشت زباله در سطح معابر و نهر، وجود نامطلوب جانوران و حشرات بیماری‌زا، تعرض کاربری‌های مجاور به مسیر، نبود امکان رفت‌وآمد ایمن برای شهروندان و به ویژه کم‌توانان جسمی و نابینایان و ... . تصویر شماره‌ی (۱۴) عدم استفاده از کف‌پوش‌های مناسب، تعدد مصالح در پیاده‌روها، اختلاف سطح و موانع حرکتی را نشان می‌دهد.

تصویر شماره‌ی (۱۴): عدم استفاده از کف‌پوش‌های مناسب، تعدد مصالح در پیاده‌روها، اختلاف سطح و موانع حرکتی

۱۰) توقفگاه‌ها

توقفگاه اتومبیل، محل پیاده شدن سرنشینان از وسایل نقلیه و ورود آن‌ها به مسیر پیاده‌رو است. توقفگاه‌های عمومی یا توقفگاه‌های خصوصی که در کناره‌ی خیابان‌ها برای اتومبیل‌ها در نظر گرفته می‌شوند، باید تسهیلات لازم را برای سوار و پیاده شدن راننده و همراهان داشته باشند. بی‌تردید، تسهیلات لازم برای معلولینی که رانندگی می‌کنند یا اتومبیل‌هایی که سرنشینان معلول را حمل می‌نمایند، به دلیل این‌که افراد معلول هنگام سوار شدن به اتومبیل یا پیاده شدن از آن مانند افراد سالم سرعت حرکت ندارند، باید با دقت بیشتری تعبیه شوند. در خیابان آیت‌الله حیدری و خیابان فردوسی توقفگاه جهت استفاده‌ی معلولان در نظر گرفته شده است؛ ولی هیچ‌کدام استاندارد لازم را ندارند و عملاً پارکینگ ساده هستند. مهم‌ترین ایراد این توقفگاه‌ها وجود جدول و جوی آب، بین محل توقف اتومبیل و پیاده‌رو است که در تصویر شماره‌ی (۱۵) مشخص است.

تصویر شماره‌ی (۱۵): نمونه‌ای از توقفگاه‌های ویژه‌ی معلولان، خیابان آیت‌الله حیدری. منبع: نگارندگان مقاله

نتیجه‌گیری

امروزه اهمیت مناسب بودن فضاهای شهری برای گروه‌های مختلف بهره‌بردار بر کسی پوشیده نیست. افراد معلول در کشورهای در حال توسعه‌ی جهان به‌ویژه در کشور ما، از میزان بالای شیوع فقر و عدم دسترسی به فرصت‌های برابر اجتماعی و اقتصادی و به تبع آن، نامناسب بودن فضاهای شهری رنج می‌برند. مبلمان شهری مناسب و کارآمد نه تنها می‌تواند موجب ارتقای کیفیت محیط شهری گردد، که تأثیر مطلوبی بر ذهن شهروندان به ویژه

معلولان و جانبازان می‌گذارد.

* در حوزه‌ی مبلمان‌های شهری می‌توان کمبود بعضی از مبلمان‌ها، موقعیت، مکان‌یابی و توزیع نامناسب آن‌ها را ذکر نمود؛ این تجهیزات مشکلات زیادی را برای معلولان و جانبازان به وجود آورده‌اند. بر اساس نتایج کسب شده، عمده‌ترین مشکلات معلولان و جانبازان در ارتباط با مبلمان و تجهیزات موجود در مرکز شهر به قرار زیر است: اول: کمبود مکان‌ها و فضاهایی برای نشستن و استراحت هنگام پیاده‌روی در سطح محدوده؛ دوم: نامناسب بودن پله‌ها و نداشتن سطوح شیب‌دار (رَمپ) مناسب و استاندارد در ورودی فضاها و اماکن عمومی. البته، عدم علائم ویژه‌ی معلولان و جانبازان از موارد قابل ذکر دیگری است.

* شهر ایلام نسبت به شهرهای پیشرفته‌ی دنیا در زمینه‌ی طراحی و مناسب‌سازی فضاهای شهری برای معلولان و جانبازان از وضعیت مطلوبی برخوردار نیست. با نگاهی به تجربیات شهرهای مختلف دنیا، در می‌یابیم که عملاً در شهر ایلام هیچ گونه‌ی فعالیتی مبنی بر طراحی یا مناسب‌سازی مبلمان و تجهیزات شهری صورت نگرفته است.

* مناسب‌سازی مبلمان و تجهیزات در شهرهای کشور به ویژه شهر مورد مطالعه، فقط در چند بخشنامه و آئین‌نامه به صورت قانون باقی مانده و بدون ضمانت اجرایی خلاصه شده است.

* نتایج نهایی این پژوهش نشان می‌دهد که محدوده‌ی مورد مطالعه (که تقریباً در مرکز شهر ایلام قرار دارد) دارای شرایط بحرانی و مسائل و مشکلات زیادی در حوزه‌ی مبلمان و تجهیزات شهری می‌باشد. مجموع این عوامل، فضای آشفته و ناسالمی را برای گروه‌های مختلف اجتماعی به ویژه معلولان و جانبازان ایجاد کرده است. این وضعیت نامطلوب نیازمند برنامه‌ریزی دقیق و منسجم به منظور بهبود وضع موجود و افزایش ایمنی و راحتی و در نتیجه، ایجاد محیط اجتماعی سرزنده و شاد با حضور معلولان و جانبازان می‌باشد. جدول شماره‌ی (۵) وضع موجود و پیشنهادهایی برای وضع مطلوب مبلمان شهری در ارتباط با نیازهای معلولان و جانبازان نشان می‌دهد.

نوع میلمان شهری	وضع موجود	وضع مطلوب
تلفن‌های عمومی	- بالا بودن کف باجه تلفن عمومی نسبت به پیاده‌رو - نصب دستگاه تلفن در ارتفاع زیاد نسبت به کف باجه	- همسطح نمودن کف باجه تلفن با پیاده‌رو - دستگاه تلفن حداکثر ۱۰۰ سانتی‌متر از کف باجه فاصله داشته باشد
صندوق‌های پستی	- کمبود صندوق‌های پستی در سطح شهر - عدم فضای کافی در جلوی صندوق	- افزایش تعداد صندوق پستی در سطح شهر - مکان‌یابی صحیح و اصولی صندوق‌های پستی
صندوق‌های صدقات	- ارتفاع زیاد صندوق‌های صدقات از کف پیاده‌رو - عدم فضای کافی در جلوی صندوق	- دقت در طراحی و نصب صندوق‌های صدقات - دقت در جانمایی و در نظر گرفتن فضایی مناسب در دو طرف صندوق
باجه‌های روزنامه‌فروشی	- بلند بودن ارتفاع پیشخوان باجه نسبت به پیاده‌رو	- کاهش ارتفاع پیشخوان باجه در زمان اجرا
ایستگاه اتوبوس	- اختلاف سطح ایستگاه با کف اتوبوس - عدم ارتباط صحیح بین پیاده‌رو و خیابان در محل ایستگاه - عدم اتصال ایستگاه وسط خیابان با شیب مناسب به سطح خیابان	- همسطح کردن تمامی ایستگاه‌ها با کف اتوبوس - ایجاد ارتباط صحیح بین پیاده‌رو و خیابان در محل ایستگاه از طریق نصب پل‌های ارتباطی استاندارد - اتصال ایستگاه‌های وسط خیابان با شیب و پهنای مناسب به سطح خیابان
سطوح شیب‌دار	- نبود سطوح شیب‌دار (رَمپ) در ورودی ادارات، مراکز تجاری و دستگاه‌های خودپرداز - شیب زیاد، عرض کم و لغزنده بودن سطوح شیب‌دار (رَمپ‌ها)	- لزوم طراحی سطوح شیب‌دار (رَمپ) و اجبار کردن طراحان به رعایت ضوابط معلولان در نقشه‌های ارائه شده به نظام مهندسی ساختمان و شهرداری‌ها - کنترل سازمان‌های مربوطه به رعایت استانداردهای موجود در طراحی و اجرای سطوح شیب‌دار (رَمپ)
دستگاه‌های عابرانک	- ارتفاع زیاد دستگاه‌های عابرانک از کف پیاده‌رو - نبود سطوح شیب‌دار (رَمپ) جهت دسترسی	- تنظیم ارتفاع دستگاه‌های خود پرداز با سطح پیاده‌رو - رو به‌گونه‌ای که برای فرد معلول قابل استفاده گردد.
تجهیزات استراحت	- نبود نیمکت استراحت به حد کافی	- طراحی و استقرار مناسب نیمکت‌ها در طول مسیر و توزیع آگاهانه‌ی آن با توجه به جمعیت
پیاده‌روها	- چندگانگی (نامناسب و بدون دلیل) مصالح در پیاده‌روها - داشتن اختلاف سطح و موانع فیزیکی در پیاده‌روها	- حذف تعدد مصالح در کف پیاده‌روها به وسیله‌ی نظارت دقیق مسئولان شهرداری - حذف اختلاف سطح و موانع فیزیکی در حین اجرای کف‌سازی‌ها
توقفگاه‌ها	- کمبود توقفگاه‌های عمومی به‌ویژه در مراکز تجاری - ارتفاع زیاد محل سوار و پیاده شدن از وسیله‌ی نقلیه - قرارگیری محل پارک در کنار خیابان بدون در نظر گرفتن امنیت و آسایش افراد معلول - وجود جدول و جوی، بین محل توقف اتومبیل و پیاده‌رو	- افزایش تعداد توقفگاه‌های عمومی در سطح شهر به‌ویژه در مراکز تجاری - همسطح نمودن محل سوار شدن و پیاده شدن - ایجاد پیشرفتگی در کنار خیابان به عمق ۳/۵ متر و طول ۱۲ متر برای ایجاد امنیت - از بین بردن جدول و جوی بین پیاده‌رو و توقفگاه با ایجاد رَمپ استاندارد

جدول شماره‌ی (۵): وضع موجود و وضع مطلوب میلمان شهری. منبع: نگارندگان مقاله

منابع و مآخذ

الف) منابع فارسی

- اقبالی، سید رحمان، (۱۳۸۵)، ((مناسب‌سازی محیط‌های شهری با تأکید بر امکان بهره‌وری پیاده))، تهران: همایش ملی مناسب‌سازی محیط شهری.
- بابایی اهری، مهدی، (۱۳۷۳)، دقت در طراحی: راهنمای مناسب‌سازی بناها و فضاهای شهری برای معلولین، سازمان ملل متحد، ترجمه‌ی سازمان مشاور فنی و مهندسی شهر تهران.
- بزی، خدارحم و همکاران، (۱۳۸۹)، ((ارزیابی ترافیک شهری و نیازهای معلولان و جانبازان با استفاده از مدل تصمیم‌گیری topsis (مطالعه‌ی موردی: شهر شیراز)، پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال اول، شماره سوم، زمستان.
- پاکزاد، جهان‌شاه، (۱۳۸۳)، گر، میدان، فلکه، بررسی معاشناختی سه واژه در شهرسازی. شهرداری‌ها (ضمیمه میدان و فضای شهری)، شماره‌ی ۶۷.
- پیرموره، ژان، (۱۳۷۳)، فضاهای شهری، ترجمه‌ی حسین رضایی، شهرداری تهران.
- تاج‌الدینی، لادن، و شکوه‌السادات موسوی، (۱۳۸۵)، ((مناسب‌سازی محیط زندگی برای معلولان جسمی-حرکتی))، تهران: همایش مناسب‌سازی محیط شهری.
- تقوایی، مسعود، و گلشن مرادی، (۱۳۸۴)، ((بررسی وضعیت معابر شهر اصفهان بر اساس معیارها و ضوابط موجود برای دسترسی معلولان و جانبازان))، نشریه سپهر، دوره پانزدهم، شماره‌ی ۵۷.
- حبیبی، سید محسن، (۱۳۸۴)، ((جامعه مدنی و حیات شهری))، هنرهای زیبا، شماره‌ی ۷.
- زندگی آبادی، علی، (۱۳۸۳)، طراحی و برنامه‌ریزی مبلمان شهری، انتشارات: شریعه توس.
- سالنامه آماری کل کشور، (۱۳۹۰)، انتشارات مرکز آمار ایران.
- ضوابط و مقررات شهرسازی و معماری برای معلولان جسمی-حرکتی، (۱۳۶۸)، چاپ اول، تهران: انتشارات: مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن.
- قائم، گیسو، (۱۳۶۷)، فضای شهر و معلولان، تهران: مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن.
- مرادی، زینب، و علی صالحی، (۱۳۸۵)، ((مناسب‌سازی محیط موزه‌ها و آثار تاریخی برای بازدیدکنندگان معلول))، تهران: همایش ملی مناسب‌سازی محیط شهری.
- ملک، نیلوفر، (۱۳۸۵)، ((مناسب‌سازی مبلمان و تجهیزات شهری))، تهران: همایش مناسب‌سازی محیط شهری.
- نصرآبادی، محمد کارکنان، (۱۳۸۲)، ((شناختی وضعیت معلولان در فضای شهری))، شهرداری‌ها، شماره هشتم.
- یعقوبی، کریم و علی یعقوبی، (۱۳۸۹)، ایلام دوره‌ی پهلوی، از سقوط نظام والی‌گری تا سقوط سلسله پهلوی، ایلام: جوهر حیات.

ب) منابع انگلیسی

- DFID, (2000), Disability, Poverty and Development. London J: Women and Urban Environment.
- Inter-American Development Bank, (2001), Social Development Newsletter.
- Moeis, R, (1968), Urban Sociology, New york.
- Oliver, G, (1975), " Ecology Humane", Paris,P.U.F, 22.
- Stanbury, J. and Hugo J.S, (2000), Formulation of Policy for Transportation of Special Needs passengers. Proceedings: CODATUIX. Mexico City.